

רעיה מורג

הסצנה הראשונה המתרחשת בביתה של הגיבורה, לוטה (טריין דירהולם), בסרטה המטלטל של אנט קיי אולסן "חיילת קטנה" (דנמרק, 2008), מראה אותה ישנה על הריצפה, שרועה בבגדיה בחדר מזוהם, עמוס בקבוקי אלכוהול ריקים, זבל ושאריות אוכל. הזווית הגבוהה של הצילום, החושפת את החדר, מאותתת לנו שלוטה, חיילת חוזרת מעירק, סובלת מתסמונת פוסט-טראומטית: קהות חושים, הסתגרות, אלכוהוליזם, אבטלה. בהקשר המאבק הנוכחי של מאות החיילים החוזרים, הסובלים מתסמונת פוסט-טראומטית, על קבלת פיצויים מהמשלה הדנית, "חיילת קטנה" חוזר ומזכיר, באמצעות המשחק המצויין של לוטה, את המחיר הנורא של תשע שנות לוחמה בקרב אוכלוסייה אזרחית.

כשאביה של לוטה, פאר (פין נילסן), בעל חברת הובלות העוסק גם בסחר בנשים אפריקאיות, שומע באופן מקרי על שיבתה של לוטה לעיירה הדנית השקטה, הוא מציע לה עבודה כנהגת. על לוטה להסיע את לילי (לורנה בראון), המשמשת גם כמאהבת שלו עצמו, ללקוחות שונים ולדאוג לבטחונה. לוטה, שסבה וסבתה גידלו אותה מאז שאמה נפטרה בהיותה ילדה, נחשפת באמצעות המפגשים עם לילי לדמות של אביה כ"שוגר דדי" עבור לילי. המאבק הסמוי בין שתי ה"בנות" על ליבו של "פפה", כפי שלילי מכנה את אביה של לוטה, חושף את המתחים בין תפיסות שונות של יחסי אבות ובנות מבוגרות, בין העולם המערבי, השבע, לעולם ההגירה הכפויה, הרעבה, בין גברים לנשים, ובין נשים לנשים. כך, באחת ההפסקות בין הלקוחות, המצלמה עוקבת אחר לילי, לבושה שמלה סגולה נוצצת, עמוקת מחשוף, לראשה פיאה בלונדינית, נעולה נעלי עקב כסופות, רוקדת בבית הקפה, בעוד לוטה, במכנסי דגמ"ח, ז'קט עור רכוס, נעלי התעמלות ושיער אסוף, מתבוננת בה. לילי שואלת אותה: "הרגת הרבה אנשים?" ולוטה עונה: "Did you fuck many?" בבת אחת, הניגוד בין נשיות פתיינית לנשיות שעברה מסקוליניזציה בצבא מתהפך: הגוף של לוטה וזה של לילי הופך דומה מכורח הנסיכות המנוגדות: היותו כלי בשירותם של אחרים.

"חיילת קטנה" חושף את עולם שבו אלימות ואינטימיות משמשות בערכוביה ונחוות על ידי שתי הנשים. בשיא תהליך ההתקרבות שלהן זו לזו, לוטה חווה מחדש היבט מסויים של הטראומה המושקת של המלחמה (ושל היתמות) באמצעות בת דמותה. בהיעדר אינטגרציה של האירוע הטראומטי, הגבול הדק שבין הטראומה של האני להשלכה על האחר/ת ובין ידידות נשית עמוקה למשיכה מינית, מתערער. או אז, לוטה נחלצת להציל את לילי ולהחזירה בעל כורחה לניגריה, מולדתה. "חיילת קטנה" מעצב את סיפור ההצלה על פי מיטב המסורת הקולנועית. כלומר, ככזה שחושף את היחסים המגזעים (racialized) שבבסיס ההצלה של האחר/ת על ידי האני. הנראטיב של הצלת האחר/ת מוכר בקולנוע העולמי כנראטיב מיני גזעני מאז "המחפשים" (ג'ון פורד, 1956), שבו, לאחר שנים של חיפושים, האקדוחן מחזיר הביתה את הנערה הלבנה שנחטפה בידי האינדיאנים והפכה לאשת הצ'יף, למרות סירובה לחזור. גם בוואריאציה המינית של מרטין סקורסזי ב"נהג מונית" (1976), כזכור, החייל החוזר הפסיכופאת מציל את הילדה-זונה (ג'ודי פוסטר) מחיי הזנות ומשיב אותה להוריה למרות סירובה. בכל המקרים, נראטיב ההצלה מתגלה כדו-משמעי במהותו בשל ההקשר הפוסט-קולוניאלי. דו-משמעות זו אינה ממתנת את הביקורת של אולסן על המשיכה הפרברטית הדנית הלבנה לנשים כהות עור ועל הנורמליות המדומה של העיירות הדניות הירוקות והשלוות, שבהן מוסתרים אינספור בתי בושת קטנים. דווקא בשל דו-המשמעות של ההצלה, "חיילת קטנה" יוצר דיון נוקב לגבי היחס בין האני לאחר/ת, החורג מההקשר הדני. הסרט הנפלא הזה, שזכה בפרס חבר השופטים בפסטיבל ברלין, מרעיד את אמות הסיפים של השאננות המערבית (והדנית) הנוכחית לגבי הניצול הטראומטי של נשים בהקשרים גבריים משעבדים.

"בשם" (פולין, 2013), סרטה של מלגושה שומובסקה, הוקרן במסגרת התחרות הרשמית בפסטיבל ברלין וזכה בפרס טדי (פרס לסרט העוסק בנשיות וזהויות מיניות ומגדריות שאינן הטרוסקסואליות). שומובסקה, שהיא גם התסריטאית (יחד עם מיכל אנגלרט), משרטטת את דמותו של אדם (אנדז'יי חירה), כומר קתולי העובד במוסד לנערים בעייתיים בכפר פולני ומתמודד עם תשוקותיו כהומוסקסואל. הכפר הפולני, צר האופקים, ההומופובי והאנטישמי, ומקצוע הכמורה, הן הזירות בהן הגבריות מוגדרת ומוגדרת-מחדש, משתנה. הייחודיות של "בשם" נעוצה בכך שהוא אינו שיפוטי לגבי הקתוליות והסתירות הכלולות בה בנוגע למיניות הגברית. הסרט מתאר את הכמורה כתחום הפועל תחת השפעתם של כוחות מנוגדים. כך, מחד, מיכל אנגלרט, שהוא גם הצלם, מבליט את האיקונוגרפיה הנוצרית. הוא מצלם את אדם הרץ בלב היער האפל כבתוך עולם מואר, ואת הנער הצעיר, ארוך השיער, לוקאש (מתאוש קוסציוקייביץ'), שאיתו אדם רוקם יחס קרוב, כדמות איקונית המזכירה את ישו. מאידך, שומובסקה ואנגלרט מעצבים באמצעות המצלמה עולם של סתירות. כשאדם מועבר ממשרתו, לוקאש נוסע אליו ברכבת הכפרית. הפגישה ביניהם מלאה תשוקה. בבוקר למחרת, המצלמה מראה את אדם במיטת היחיד שלו, המוארת באמצעות אור החלון כמו מזבח. בסצנה שלאחריה, תנועת המצלמה חושפת את לוקאש בסמינר כמרים. שיערו גזוז קצר, הוא לבוש גלימת כומר ומביט אל המצלמה. הניגודים בין היחיד ההומוסקסואלי לבדידות של אדם, בין הסטטיות של המצלמה בחדרו של אדם לתנועתה בסמינר הכמורה - מחדדים את השאלות האם לוקאש ילך בדרכו הלא יציבה ועמוסת הסבל של אדם והאם הכמורה תהווה עבורו מלכודת או שמא ימצא בה את מקומו. בחתירתה ללא הרף תחת תפיסותינו המוקדמות ותחת העיצובים הסנסציוניים של חיי הכמורה במדיה ההמונית, שומובסקה מציעה שפה חדשה להבנת תהליכים חברתיים ומיניים. כוחה של זו נעוץ ביצירה בלתי פוסקת של מתח בין הנאמר למושתק, בין הגלוי לסמוי, בין ההדחקה להפשרתה, בין הסטטי לאקטיבי, ובין חיי הגוף והרוח.